

BITI BAŠTINIK LIJEPE RIJEČI

Enes KARIĆ

UDK 28-254

SAŽETAK: Prema Kur'anu, čovjek je, između ostaloga, biće *el-bejana*, biće govorenja, izricanja, saopćavanja, verbalnog i neverbalnog komuniciranja. Tekst tematizira kur'ansku fenomenologiju i semantiku ključnih komunikacijskih pojmova poput riječi, jezika i govora. Riječ općenito, posebno ona čovjekova riječ, različito je tretirana u Kur'anu. Božansko podučavanje čovjeka kulturi lijepe riječi islamska je komunikološka konstanta koja se konkretizuje nizom kur'anskih stavaka sa krajnje iznijansiranim značenjima. Mnogi kur'anski planovi i pasusi posvećeni su štovanju lijepe riječi. U nepreglednom zdanju kur'anskih uputa o odgovornom izricanju riječi čovjek se obavezuje da bude biće lijepe i odgovorne riječi, zatim se od čovjeka zahtijeva da bude protagonista prostrane i pomirljive riječi, riječi koja širi čovjekove grudi i odagnava iz njih tjeskobu. Afirmacija lijepe riječi za muslimane danas nema samo teorijski, kulturni i i estetski značaj. Navođenjem lijepih riječi i besjeda muslimani danas potiču međumuslimanski dijalog kao alternativu sektaškim trvenjima, te afirmišu međureligijsku toleranciju kao antitezu isforsiranom sukobu civilizacija.

Ključne riječi: Kur'an, Božija riječ, lijepa riječ, komunikacija, dijalog, odgovornost

I.

Božija Riječ kao Stvarateljska riječ, kao Stvoriteljski Govor

U Kur'anu su riječ (*kalimah* – كَلِمَةٌ), zatim riječi (*kalimāt* – كَلِمَاتٌ) te govor (tj. *kalām* – كَلَامٌ – u svome srodničkom obliku *kallama* – كَلَّمَ), kao i govorenje, odnosno čin govora općenito, u prvome redu Božije Svojstvo, Božija Prerogativa. Naime, kad god se čita Kur'an dobro je imati na umu između ostalih dva "Kur'anska aksioma":

- A) Bog govori Svojim Vječnim Božanskim Govorom (*kalāmullāh* – كَلَامُ اللَّهِ),
- B) Bog Svojim Vječnim Govorom stvara svoja stvorenja (*kun fa yakūn* – كُنْ فَيَكُونُ – "Budi! I ono/stvorenje – jeste/biva"!).

Vječni Božanski Govor očituje se u činjenici Objavljenih Božijih Knjiga (*Tawrāt*/Tora, *Zabūr*/Psalmi, *Inğīl*/Evanđelje, Božije Poslanice/*Risālāt*,

napokon *Kur'ān*). U islamskom kredo, po onom islamskom *vjeruju*, ovaj se govor Božijih Knjiga smatra vječnim i njega vjeruje kao u vječnost samu. U te Božije Knjige ili *kitābe* vjeruje se kao u Vječne i Nestvorene Riječi Božije. Islam se tako posvjedočuje kao baštinik jedne "kulture vječne riječi!" Islam je pronositelj njihove slave, poruke, znamenja, mudrosti, značenja i ljepote.

Ali, govoreći/objavljujući/obznajući Svoju Vječnu Riječ, Bog njome (Vječnom Riječju) stvara Svoja stvorenja (koja su prolazna). Bog svojim stvariteljskim "budi!" (*kun* – كُنْ) izvodi u postojanje svjetove (koji su prolazni), stvara tako i samog čovjeka (koji je smrtnan, prolazan, koji mora *steći* ili *zaraditi* Vječnost).

Samo za Sebe je Bog zadržao Svoja Božanska Svojstva Oduvječnosti (*qidam* – قِدَمٌ) i Zauvječnosti (*baqā'* – بَقَاءٌ) ili svojstvo oduvječnosti (*al-azaliyyah* – الْأَزَلِيَّةُ) i zauviječnosti

(*al-abadiyyu* – الْأَبَدِيُّ). Božanska Vječna Riječ je, tako, Oduviječna i Zauviječna. Komponente Božanskog *Oduvijek*a i Božanskog *Zauvijek*a integralni su dio Objavljenih Božijih Knjiga, njihovih neobuhvatnih tema.

U Kur'anu se o ovoj stvarateljskoj osobini Božijih Riječi govori u čitavoj plethori aspekata i strana. Ovdje ćemo navesti samo neke.

II.

Stvaranje Božijim Riječima

Prema Kur'anu riječi, napose one Božanske, imaju moć, djelovanje, mnogolike utjecaje. Ni same ljudske riječi nisu lišene tih obilježja, na svojoj razini. Zapravo, Kur'an nas podučava jednoj "hijerarhiji mnogolikih riječi" i njihova djelovanja. U samom iskonu je Božanska Riječ, naravno.

Bog Svojom Riječi poziva Nebesa i Zemlju da nastanu (da "stupe u

bivanje“), da mu se pokore. Npr. (u *Fuṣṣilat/Objašnjenje*, 41:11) obznanjuje se:

فَقَالَ لَهَا وَ لِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا
قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ

“Treće (zapovjedi!) Bog Nebu i Zemlji:
‘Dodite vas dvoje, milom ili silom!’
‘Dolazimo pokorno!’ – odgovoriše.”

I kako god su Nebesa i Zemlja stvoreni Božanskim Zovom ili Riječju, tako je slučaj i sa stvorenjima koje je Bog “kasnije” stvorio.

Adam, a.s. je stvoren vrhunavnim Božanskim verbalnim (i imperativnim!) nalogom ili riječju “budi!”

خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

“Od zemlje je Bog Adema stvorio, i potom mu “Budi!” rekao, i on [Adem] je bio/postao!”

Po Kur’ānu, Bog baš tom Svojom Riječju mijenja narav stvari, vrši njihovu preinaku. Tako je, naime, sudimo li po Božijim riječima (*al-Anbiyā/Vjerovjesnici*, 21:69): فُلْنَا يَا نَارُ كُوفِي بَرْدًا – I naredismo Mi: “Vatro, budi hladna i spas za Ibrahima!” – promijenjena sama narav vatre.

Sura *Hūd* (11:44) bilježi da se Bog imperativno obraća Svojim riječima Zemlji i Nebu, sura razglašava:

وَ قِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكَ وَ يَا سَّمَاءُ
أَقْبِلِي وَ غِيضِ الْمَاءِ

“I rečeno bi [tj. Bog reče]: ‘O Zemljo, vodu svoju upij, o Nebo, kišiti prestani!’
I voda presahnu...”

U *al-Baqarah/Krava* (2:117) Kur’ān iznova podsjeća na to da Bog Svojom Riječju stvara:

بَدِيعَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ، وَ إِذَا قَضَى
أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ
كُنْ فَيَكُونُ

“On je Stvoritelj Nebesa i Zemlje!
Kad On nešto odredi, On samo tome naredi: ‘Budi!’
I to biva!”

Također, karakterističan primjer začudne istovremenosti Božijeg čina govora i događanja toga što Bog

svojim govorom ili riječju traži, ili što On Svojom Voljom hoće, navodi se u suri *al-Baqarah/Krava* (2:243):

فَقَالَ لَهُمُ اللَّهُ مُوتُوا ثُمَّ أَحْيَاهُمْ

“Pa im je Bog rekao: ‘Pomrite!’
Zatim ih je oživio.”

III.

Imena, riječi, govor – supstancijalne dimenzije čovjekova bića

U raznolikim povodima Kur’ān ukazuje na organsku vezu Božijih Riječi ili Božijeg Govora, s jedne, i čovjeka i čovječanstva, s druge strane. Nije presmiono reći da je često Božije kazivanje o svijetu gotovo istovjetno događanju svijeta samog. Isto je i sa Božijim kazivanjima o čovjeku – ta kazivanja su, na neki način gotovo uvijek “zbivanje čovjeka samog”, nutarnja i vanjska.

Na primjer, Ādem (ili prvi čovjek, k tome i prvi Božiji poslanik) u Kur’ānu se spominje prvi put na četvrtoj stranici Kur’āna. Jedna eshatološka scena sa te četvrte stranice Kur’āna (*al-Baqarah/Krava*, 2:31-32) ima dalekosežno značenje. Naime, sam Bog, ne neko drugi, uči čovjeka Riječima ili Imenima. Bog se čovjeku javlja prvo kao “Bog Podaritelj Riječi čovjeku” ili, kako bi šufije kazale, Bog je čovjekov Učitelj, jer On, a ne neko drugi, uči (‘*allama*) čovjeka riječima!

Ta se “prva scena čovjekovog susreta sa Bogom” da predstaviti u sljedećim dionicama (usp. *al-Baqarah/Krava*, 2:31-32):

A) Bog je podučio Ādema imenima svih stvari (*wa ‘allama ādama l-asmā’a kullahā – وَ عَلَّمَ وَ عَلَّمَ – الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا*);

B) potom je imenovane stvari/likove Bog predočio melekima/ anđelima (*tumma ‘aradāhum ‘alāl-malā’ikah – ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى (الْمَلَائِكَةِ) فَقَالَ: “Kazžite Mi imena njihova, ako istinu govorite!” (anbi’ūni bi asmā’ ha’ulā’i in kuntum šādiqin – (أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ*).

C) Meleki/anđeli su odgovorili: ‘Slavljen nek’ si! Nemamo drugog znanja mi, osim onog kome si nas podučio Ti!’ (*qālū subhānaka lā ‘ilma lanā illā mā qālū sūbānaka lā ‘ilma – قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا*).

D) Bog potom zapovijeda Ādemu: “Kaži im ti imena njihova!” (*qāla yā ādamu anbi’hum bi asmā’ihim – قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ* –

E) Nakon što im je Ādem kazao imena njihova, Bog reče: “Zar vam nisam rekao da Ja doista znam tajnu nebesa i Zemlje...” (*falammā anba’ahum bi asmā’ihim qāla alam aqul lakum inni a ‘lamu gayba s-samarwāti wa l-arđi – فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ – أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ*).

Kako se posve jasno vidi, sama Tajna Nebesa i Zemlje povezuje se sa Riječima. Ta će se Tajna skrivati u Riječima, te raskrivati i objelodanjivati u Riječima. Na stotinama stranica Kur’āna vidi se da je čovjek od Boga opunomoćen da sudjeluje u odgonetanju Tajne Nebesa i Zemlje. Umnogome je sam Kur’ān poziv čovjeku i čovječanstvu da svojim znanjem (a glavno sredstvo znanja jesu riječi!) stupi u veliku zadaću odgonetanja Tajne Nebesa i Zemlje. Po tome se vidi da je Riječ kojom Kur’ān uči čovjeka jedna podučavateljska riječ, ona je, k tome, saznavateljska, stvaralačka, ona koja diže zastore sa nesaznajnih sfera Univerzuma.

IV.

Čovjek kao biće govora (kao biće mnogolike komunikacije, čovjek kazuje i pokazuje)

Prema Kur’ānu (*ar-Rahman/Svemilosni*, 55:4) stoji da je Bog Taj Koji čovjeka podučava govoru ne samo na njegovom početku, u onom adamovskom/ādemovskom buđenju i sricanju Riječi pred Bogom, već je, naprosto, svaki čovjek od Boga podučan Riječima, podučan je Govoru.

Na tom tragu sura *ar-Rahman/Svemilosni*, 55:4., oglašava sljedeće:

الرَّحْمَانُ (*ar-Rahmānu*),
عَلَّمَ الْقُرْآنَ (*'allama l-qur'āna*),
خَلَقَ الْإِنْسَانَ (*halāqa l-insāna*),
عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ... (*'allamahū l-bayān*)...

“Svemilosni,
Kur'ānu uči,
čovjeka stvara,
govoru ga poučava!”

Al-Bayān (el-bejān – الأبيان) – znači govor, očitovanje u riječima, izražavanje, razglašavanje, izricanje. Prema Kur'ānu, čovjek je biće *al-bayāna*, ili govorenja, izricanja, saopćavanja, očitovanja, verbalnog i neverbalnog komuniciranja. Sve su to aspekti *al-bayāna*. Dakako, uz pomoć Kur'āna i njegova insistiranja na odvažnoj i lijepoj riječi (o tome više na stranicama koje slijede), riječ *al-bayān* potrebno je saobražavati sa ljudskim jezicima ili jezicima kojima je čovječanstvo govorilo i govori, komuniciralo i komunicira. U Kur'ānu ljudski jezici, zato što su dar Božiji čovječanstvu, uživaju status *znaka Božijega* (usp. *ar-Rūm/Rimljani*, 30:22):

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
(wa min āyātihī ḥalqu s-samāwati wa l-arḍi)

وَإِخْتِلَافَ أَلْسِنَتِكُمْ وَالْوِلْدَانَ
(wa-ḥtilāfu alsinatikum wa alwānikum)

... إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ
(inna fī ḍālikā la āyātin li l-'ālimin)...

“I od Njegovih [Božanskih] Znakova je i stvaranje nebesa

i Zemlje, i različitost vaših jezika i vaših boja!

U tome, zbilja, za znalce Znakova ima!”

Inače, u suri *ar-Rūm/Rimljani* navodi se sedam velikih Božanskih znakova ili *āyāta* (usp. 30:20–25; zatim 30:46). Veličanstveno je to da se ljudski jezici spominju među njima. Ti su znakovi sljedeći:

- Stvaranje čovječanstva od zemnoga praha,
- Stvaranje ljudskoga svijeta u parovima, muško i žensko,
- Stvaranje Nebesa i Zemlje i raznolikost jezika čovječanstva i njihovih boja,

- San ljudi noću i danju i njihovo sticanje opskrbe,
- Pokazivanje munje na nebu i dolazak kiše, i oživljavanje Zemlje nakon njezina mrtvila,
- Nebo i Zemlja opstojaju po Božijoj Zapovijedi, i
- Božansko odašiljanje vjetrova kao blagovijesti da idu kiše, e da bi ljudi osjetili milost Božiju, i da bi lađe plovile...

Dakako, ovo je samo dio Kur'ānskog bodrenja čovječanstva spram onog raskrivanja Tajne, spram raskrivanja mnogolikih svjetova pred čovječanstvom, sa velikim naglaskom na svraćanje pažnje čovjekove na nikad završenu potrebu sticanja visoke kulture riječi i lijepa govora, a oboje tako usrdno zagovara temeljna islamska knjiga.

V. U “Deset zapovijedi” Kur'āna spominje se odgovorna upotreba govora, riječi, jezika (usp. npr. *al-An'ām/Stoka*, 6:151-153)

Kur'ān, po Božijem određenju, baštini tradiciju “Deset zapovijedi”. Komentator Kur'āna Maḥmūd Šaltūt (1893-1963) smatra da sura *al-An'ām/Stoka* (6:151-153) sadrži “Deset zapovijedi”, to jest temeljne Božanske zabrane i naredbe čovječanstvu, te ih on na arapskom pobraja ovim redom:

- al-išrāku bi-llāh* – Zabranjeno mnogoboštva, naredba da se vjeruje (u) jednoga Boga.
- wa bi l-wālidayni ihsanā* – Činiti dobročinstvo roditeljima.
- wa lā taqtulū awlādakum min imlāq* – Zabranjeno čedomorstva.
- wa lā taqrabū al-fawāḥiṣ* – Zabranjeno bluda/zinaluka/nemorala.
- taḥrīmu l-qatl* – Nepovredivost života (zabrana ubijanja).

- ri'āyatu māli l-yatim* – Voditi brigu o imetku siročadi.
- ifā'u alkayl wa l-mizāni* – Pravedno postupati, po pravdi mjeriti i ne zakidati na vagi.
- wa idā qultum fa - 'dilū wa la w kāna ḍā l-qurbā* – Pravedno svjedočiti, po pravdi (istini) govoriti, pa makar to bilo i protiv vlastite rodbine.
- wa bi - 'abdi -llāhi awfū* – Ispunjavati zavjet prema Bogu.
- itti-bā 'u širāṭi 'llāhi l-mustaqīm* – Slijediti Božiji, Pravi Put.

Nakon što je objasnio ovih “Deset Božijih oporuka” tj. “Deset zapovijedi” (*al-waṣāyā al-'ašru – الوصايا العشر*) na blizu pedeset stranica svoga komentara Kur'āna, Maḥmūd Šaltūt zaključuje da one postavljaju temelj vjerovanju u jedinstvo Božiju. Ali su ove zapovijedi i u samom temelju čovjekove kulture. Vidi se to i u činjenici da Kur'ān, unutar ovih zapovijedi, spominje čovjekov govor i potrebu da čovjekova riječ treba da promovira pravdu i istinu, ukratko, da se riječima i govorom razbuđuje moralni odnos prema svijetu.

VI. Odgovornost i odvažnost čovjekova izricanja

Riječ općenito, pa tako i ona čovjekova, na različite načine tretirana u Kur'ānu. Moguće je da se razlog velike pozornosti koju Kur'ān posvećuje čovjekovoj riječi nahodi u činjenici da je sam čovjekov govor vrhunarni dar Božiji. Podsjetićemo ovdje, makar u preliminarnim napomenama, na raznolike skaline stranica Kur'āna sa kojih se pomalja jedno veličanstveno “Božansko podučavanje kulturi lijepe riječi” u islamu.

Govoriti blago:

Sura *Tāḥā* (20:44) navodi važnu sintagmu *qawlan layyinan (قَوْلًا لَيِّنًا)*

– “govoriti blago”. Naime, takva kultura govora savjetuje se Mūsāu i Hārūnu, a.s., Božijim poslanicima, u njihovom susretu sa Faraonom i verbalnoj komunikaciji sa njim. Iako se, izvanjski gledano, radi o susretu dvije “sukobljene” ili “suparničke” strane, Kur’an preporučuje kulturu “blage i prijazne riječi”. Ta riječ i najgrublja srca čini nježnim i otvorenim za pažnju.

Govoriti lijepo:

Lijepa riječ (*qawlun ma'rūfun* – قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ): “A lijepa riječi i praštanja bolji su od milostinje koju uvreda prati!” (*Al-Baqarah/Krava*, 2:263)

U suri *Luqmān/Lukmān* (31:19) navodi se kako mudri Lukmān (*Luqmān-i-Hakim*) savjetuje svoga sina:

وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ (*wa-qṣid fi maš-yika*)

وَاعْظُضْ مِنْ صَوْتِكَ (*wa-gduḍ min ṣawtika*)

إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ (*inna ankara l-aṣwāti la-ṣawtu l-ḥamīri*)...

“U svome hodu smjieran budi

i glas svoj ti obori!

Zbilja, najmrskiji je glas revanje magarca!”

U spomenu “magarećeg revanja” nahodi se jedan skriveni cilj. Naime, kod ljudi se pobuđuje sposobnost raspoznavanja tzv. “estetske gradacije”. Da bismo znali šta jeste “lijepa riječ”, trebamo znati (ili biti podučeni iskustveno tome) šta jeste “ružna riječ”. Vjerovatno niko nikada nije čuo da je u svijetu bilo pjesnika koji su ispjevali stihove u slavu pohvale “magarećem revanju”.

Treba govoriti javno o pretrpljenom zlu:

“O zlu nek govori javno onaj ko je zlo trpio!” لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظَلَمَ (*lā yuḥibbu l-ğabra bi s-sū'i mina l-qawli illā man ḡalim*). (*An-Nisa'/Žene*, 4:148). Ova poruka Kur'ana data je s ciljem jednog dalekosežnog moralnog naputka – naime, ovdje se ovom proklamacijom brani sloboda riječi ili sloboda

javnoga izricanja od strane onih kojima je učinjena nepravda i koji su pretrpjeli ili trpe zulum.

Nije dobro koristiti

prijetvorne kićene riječi:

(*Zuḥrufu l-qawli gurūran* – زُحْرُفُ الْقَوْلِ غُرُورًا). (*Al-An'ām/Stoka*, 6:112). Nije ovo i jedino mjesto u Kur'anu gdje se skreće pažnja ljudima da je ljudsko biće u stanju zloupotrijebiti “dar govora” ili “sposobnost izricanja”. Hinjeno “kićene riječi” ili prijetvorno kazani “urešeni govori”, koji imaju namjeru sijanja smutnje, unose razdor među ljude, pobuđuju smutnju i nered, zato što iskrivljuju stvarnost, pokazuju laž kao istinu, pobuđuju kvarenje osjećaja za validne kriterije u komuniciranju ljudi, zajednica, društava itd. U Kur'anu se ističe da same sotone navraćaju ljude na krivotvorenje riječi, na kitnjasto izricanje riječi, sve u nepoštenu svrhu zamagljivanja istine itd.

Riječ stamena dospijeva

od Boga kao ohrabrenje:

Riječ stamena (*al-qawlu t-tābitu* – الْقَوْلُ الثَّابِتُ) u Kur'anu je spomenuta kao ona koja je, tako reći, ispunjena duhovnim moćima u kojima su neizrecivi darovi koji zrače dobrotom. Ta stamena riječ (*al-qawlu t-tābitu*) dolazi kao pomoć onima koji se pouzdaju u Boga na putu dobra, koji vjeruju... (veli se tako u suri *Ibrāhim*, 14:27). Stamena riječ (*al-qawlu t-tābitu* – الْقَوْلُ الثَّابِتُ) ujedno je i *istinita riječ*, u svakodnevnoj komunikaciji ljudi ta stamena riječ ili dobrotom provjerena riječ miri ljude, unosi sklad u njihove odnose.

Lijepa riječ kao dar od Boga:

Zanimljivo je da se u Kur'anu “lijepa riječ” (*aṭ-ṭayyibu mina l-qawli*) spominje i kao naročit Božanski dar ljudima. Naime, Bog neke ljude naputi da govore “lijepa riječi” (*aṭ-ṭayyibu mina l-qawli* – الطَّيِّبُ مِنَ الْقَوْلِ). (*Al-Ḥağğ/Hodočašće*, 22:24). Dakako, kao da nam se ovim poručuje da se takva vrsta “lijepa riječi” treba zaslužiti moralnim životom, krjeposnim postupkom.

Potrebno je kloniti se lažna govora:

U mnogim dionicama Kur'ana, napose onima u kojima se govori o “lijepoj” i “istinitoj riječi”, skreće se pozornost i na “lažne riječi” ili na “riječi koje krivotvore istinu”. Kur'an na više mjesta proklamira načelo slično ovome: “I klonite se lažna govora” (*wa-ğtanibū qawla z-zūri* – وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ), na primjer, tako se kaže u suri *al-Ḥağğ/Hodočašće* (22:30). Zapovjedni ili imperativni način na koji se u Kur'anu ljudima poručuje: “I klonite se lažna govora!” – sam po sebi raskriva jedan skroviti cilj Kur'ana: U moralnoj svijesti ljudi, u njihovom čudorednom stavu, treba razbuditi sposobnosti da spram “lažnoga govora” osjećaju odvratnost, pa i otvoreno gađenje. Naime, na mnogo mjesta u Kur'anu se ljude, na jedan posredan način, podučava upravo ovom načelu: Gdje god postoje originali, postoje i (njihovi) falsifikati! Islamska literatura je prebogata motivima i temama koje se odnose na “lažne poslanike”, “lažne objave”, “falsificirane revelacije”, “lažne riječi” itd. itd.

Iz samog Kur'ana treba slušati one riječi koje je lahko primiti i razumjeti, koje podstiču na činjenje dobrih djela:

Ovim dolazimo do iznimno važne teme koju Kur'an oslovljava – kulture slušanja, odnosno čitanja samoga Kur'ana i “primjene” poruke ili poruka koje su sadržane na njegovim stranicama. U tom pogledu je jedno od najzanimljivijih mjesta u Kur'anu sljedeće:

“[To su oni čestiti ljudi, žene i muškarci] koji Govor [Kur'an] slušaju i ono najljepše slijede u njemu!”

(*Alladina yastami'una l-qawla fa yattabi'una aḥsanahū* – الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ). (*Az-Zumar/Skupine*, 39:18).

Ovo je mjesto u Kur'anu koje je tako važno za današnje međumuslimanske donose, za liječenje njihovih sektaških trvenja. Dakako, ovo mjesto u Kur'anu važno je i za muslimansko odnošenje prema

kršćanima, jevrejima, ljudima drugih vjera i uvjerenja. Naime, āyat: “[To su oni čestiti] koji Govor [Kur’ān] slušaju i ono najljepše slijede u njemu!” – jasno poručuje da iz Kur’āna treba navoditi one riječi ili besjede, ili stavke i odlomke, čije će navođenje imati za posljedicu *ihsān* ili “ljepotu u ljudskom činu” ili *ihsān* u značenju “dobrote ljudskog čina”. Drukčije rečeno, nije dopušteno riječima Kur’āna pobuđivati *fasād* (فَسَادٌ) – nered, razdor, smutnju, sukobe...

Na ovaj način protumačeno, āyat:

“[To su oni čestiti] koji Govor [Kur’ān] slušaju i ono najljepše slijede u njemu!” (*Allāđina yastami ‘ūna l-qawla fa yattabi ‘ūna ahsanahū – الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ*). (*Az-Zumar/Skupine*, 39:18) – treba čitati i kao važni metodološki naputak u komuniciranju poruke Kur’āna ljudima, naputak u samom tumačenju Kur’āna itd.

Kur’ān zapovijeda pristojnu verbalnu komunikaciju:

“Ne govorite preglasno sa Poslanikom kao što jedan s drugim govorite!” (*Wa lā tağharū lahū bi l-qawli ka ġahri ba ‘dikum li ba ‘d – وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ*). (*Al-Huğurāt/Sobe*, 49:2). Ovim se izričajem u Kur’ānu zahtijeva da ton ljudskoga glasa treba korigirati specifičnom kulturom kako slušanja, tako i samog govorenja. U vezi s ovim je i sljedeći zahtjev Kur’āna (“...ne podižite svoje glasove...”).

Nije dopušteno podizati ton glasa:

“O vjernici, ne dižite glasove svoje...!” (*lā tarfa ‘ū ašwātakum – يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ*). (*Al-Huğurāt/Sobe*, 49:2). S jedne strane, ovim imperativom Kur’ān poručuje da u čovjekovom govoru, u čovjekovim riječima, argumentatibilnost nimalo ne zavisi od visokog tona kojim se izriču same riječi. S druge strane, ovim imperativom (*Al-Huğurāt/Sobe*, 49:2) Kur’ān afirmira kulturu lijepog, lijepo oblikovanog “glasovnog” ili “govornog” ophođenja i komuniciranja.

Potrebno je izbjegavati pogan govor, lažne riječi:

Upravo se na “pogan govor” ili na “patvorene riječi” ukazuje kur’anskom sintagmom *munkaran mina l-qawli wa zūran* (مُنْكَرًا مِنَ الْقَوْلِ وَزُورًا). (*Al-Muğādala/Rasprava*, 58:2). Zapravo se riječi iz Kur’anskog izvornika *munkaran mina l-qawli wa zūran* mogu prevesti i kao “prezrene riječi”, “pokuđene besjede”.

Govoriti govorom dobročinstva:

U mnogim prilikama Kur’ān opominje ljude na posljedice njihovih riječi. Svakako, čovjekove riječi trebalo bi da imaju dobročinstvo za posljedicu. Ili barem pobudu na dobročinstvo (*ma ‘rif*). To se vidi iz ovog retka Kur’āna:

“I riječima dobročinstva [o vi, žene!] govorite!” (*wa qulna qawlan ma ‘rifan – وَقُلْنَا مَعْرُوفًا*). (*Al-Ahzab/Saveznici*, 33:32).

Kur’ān je na svoj način uzdigao “riječi dobročinstva” i ugradio ih u svoju posebnu etiku “kulture govora” ili “kulture riječi”.

Sa roditeljima komunicirati plemenitim riječima:

U ohrabivanju ljudi da posežu za plemenitim riječima (*qawl karim*), Kur’ān posebno izdvaja roditelje. Roditelje, majku i oca, te, dakako, nenu i djeda, potrebno je obasipati plemenitošću.

“...i plemenitom riječju roditeljima zbori!” (*wa qul lahumā qawlan karīman – وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا*). (*Al-Isrā/Noćno putovanje*, 17:23).

Ističući veliku važnost kulturne i čudoredne komunikacije sa roditeljima, pogotovo one verbalne, u Kur’ānu se još potcrtava i sljedeće:

Roditeljima se ne smije reći ni “uh!”:
“...ti roditeljima ni “uh” ne reci!” (*fa lā taqul lahumā uffin – فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٌّ*). (*Al-Isrā/Noćno putovanje*, 17:23).

Na roditelje se ne smije podvikivati:

“I na roditelje ne podvikni!” (*wa lā tanhar humā – وَلَا تَنْهَرُهُمَا*). (*Al-Isrā/Noćno putovanje*, 17:23).

Sada dolazimo do jedne važne teme Kur’āna, do verbalne komunikacije koja se odvija i realizira “lagodnom” besjedom, “rasterećujućom” riječju i govorom koji olakšava teška ili tjeskobna stanja u kojima se ljudi mogu naći. Uputiti lagodnu i rasterećujuću riječ – samo po sebi je dobro djelo, to nije teško učiniti, potrebno je samo osloviti nutarnje pobude spram velikih, i istovremeno plemenitih, mogućnosti koje pružaju mnogoliki duhovni resursi sadržani u riječima i govoru općenito. Prema Kur’ānu:

U svakoj prilici treba naći koju lagodnu riječ:

“...ti opet ljudima reci koju lagodnu riječ!” (*fa qul lahum qawlan maysūran – فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَيْسُورًا*). (*Al-Isrā/Noćno putovanje*, 17:28).

Na ovoj dionici teksta iznova skrećemo pažnju da je, kad su riječi posrijedi, istina i istinita riječ onaj važan akcenat koji je u Kur’ānu tako vidljiv. Jer, naime:

Trebaju se govoriti riječi istinite:

“...Boga se bojte i Riječ Istinitu vi govorite!” (...*ittaqu’llāha wa qūlū qawlan sadīdan – ...سَدِيدًا اتَّقُوا اللَّهَ وَ قُولُوا قَوْلًا*). (*Al-Ahzab/Saveznici*, 33:70).

VII. Kultura namāza (islamske “molitve”)

Neposrednim uvidom u stranice Kur’āna vidi se jedno prefinjeno utkano spoznanje u retke i odlomke te Knjige, naime to da Objavitelj Kur’āna, dragi Bog, u Svojoj Knjizi daje naputke o tome kojim glasom obavljati *namāz* (“molitvu”). Podsjećamo na neke među tim veličanstvenim savjetima Kur’anske Objave.

*Spominjati Boga tiho,
krotko, sa strepnjom:*

“Boga treba spominjati krotko, sa strepnjom i ne zбореći preglasno!” *وَأذْكُر رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا*) ... *ta-ḍarru‘an wa ḥifatan wa dūna l-ḡahri mina l-qawli*. (*Al-rāfl Bedemi*, 7:205).

Ovo je poziv da se kulturom čovjekova glasa u namāzu postigne intenzitet “namāskog/molitvenog” doživljaja. Taj prefinjeni doživljaj ne smije biti razoren rogoznom jačinom i grubom sonoronošću čovjekova “molitvenog” glasa.

Bogu nije potrebna ljudska dernjava:

Ne treba se preglasno Bogu obraćati /“moliti”, jer on znade tajno i skrovito. *وَإِنْ تَجَهَّزْ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى*) – *innahū ya‘lamu s-sirra wa ahfā*. (*TāHā*, 20:7).

Baš kao i mistici u drugim velikim religijskim tradicijama svijeta, i islamski mistici su pred svoje ostvarenje “molitve” postavljali jedan ideal – da to bude “molitveni glas” tako uravnotežen kao što je uravnoteženo i tiho bilo ili tihi otkucaji čovjekova srca. Inače, u nekim islamskim mističkim djelima srčano bilo je predstavljeno kao jedna “permanentna molitva”.

Ovi vrhunaravni savjeti Kur’āna danas su od dragocjene važnosti za muslimane, naročito onu jednu bučnu i grubu manjinu među njima. Nažalost, danas ima muslimana koji svoju “molitvu” ili namāz, obavljaju grubo, bučno, osorno, srdito...

VIII. Kur’anski pozivi štovanju raznolikih svjetova pohranjenih u riječi

Podsjetimo, posve na kraju ove naše skice, i na druge dragocjene planove u Kur’ānu o štovanju lijepe riječi.

Kur’ān spominje *kalimah sarwā’* (كَلِمَةٌ سَوَاءٌ) ili “Riječ jednaku i muslimanima i kršćanima i jevrejima” (usp. *Āli ‘Imrān/Porodica Imranova*, 3:64). Ta riječ “jednaka svima njima” otvara prostore razumijevanja i onih riječi “koje im nisu jednake”, ali o kojima svi trebaju raspravljati na najljepši način.

Kalimatu rabbika l-ḥusnā (كَلِمَةُ رَبِّكَ الْحُسْنَى) ili “dobročinstvena riječ Tvoga Gospodara” (*Al-An‘ām/Stoka*, 6:115). Ovom se riječju poručuje da učinak “Božije Riječi” treba biti unutar *ihsāna* (إِحْسَانٌ) ili ljepote i dobrote.

Kalimah tayyibah (كَلِمَةٌ طَيِّبَةٌ) ili “lijepa riječ” (usp. *Ibrāhīm*, 14:24.-26. i dalje). Kur’ān ovoj “lijepoj riječi” pridaje velike plodonosne i kreativne snage dobra i dobročinstva. “Lijepu riječ” Božija Objava uspoređuje sa “lijepim drvetom”:

“Lijepa riječ je kao lijepo drvo (*šaḡarah tayyibah* – شَجَرَةٌ طَيِّبَةٌ), korijen mu je čvrt u zemlji, a grane prema nebu, i ono plod svoj daje u svako doba dozvolom svoga Gospodara!”

Dakako, naspram “lijepe riječi” stoji ona “ružna riječ” (*kalimah*

ḥabībah – كَلِمَةٌ حَبِيْبَةٌ). Božiji Govor nas podsjeća:

“A ružna riječ nalik je ružnu drvetu (*šaḡarah ḥabībah* – شَجَرَةٌ حَبِيْبَةٌ) – izvaljenom drvetu iz zemljina tla nema opstanka!”

Recimo posve na kraju da se na stranicama Kur’āna nalaze i spomeni sljedećih “riječi”:

Kalimatu l-kufr (كَلِمَةُ الْكُفْرِ) – “riječ nevjerništva”. Usp. *at-Taḥbāh/Pokajanje*, 9:74. Zapravo, *kalimatu l-kufr* jeste “riječ nezahvalništva” čovjekova na obilju Božanskih darova koji se nahode u čovjeku i svijetu u kojem živi.

Kalimah bāqiyah (كَلِمَةٌ بَاقِيَةٌ) – “trajna riječ” (ili *vječita riječ* monoteizma Ibrāhīma a.s koju je prenio svemu svome potomstvu). Usp. *Az-Zuḥrūf/Ukrasi*, 43:28. Ova “trajna /vječita/ riječ” ili *kalimah bāqiyah* ukazuju na velike ili “trajne vijesti” koje se obznanjuju cijelim svijetom i Univerzumom – da ima Bog, da je On jedan i jedini.

Kalimatu t-taqwā (كَلِمَةُ التَّقْوَى) – “riječ bogobojažnosti”. (Usp. *al-Faḥl/Pobjeda*, 48:26). Moglo bi se reći da je *kalimatu t-taqwā* ili “riječ bogobojažnosti” u ulozi zasvodnog kamena u nepreglednom zdanju Kur’ānskih uputa o tome kako da čovjek bude biće lijepe riječi, odgovorne, prostrane i pomirljive, one riječi koja je sama po sebi “radosna riječ” koja “širi čovjekove grudi” i odagnava tjeskobu iz njih – kako to Kur’ān na jednome mjestu podsjeća. (Usp. *al-Inširāḥ/Širokogrudost*, XCIV:1. i dalje).

Izvori i literatura

Burūsawī, Ismā‘il Ḥaqqī Burūsawī, *Rūḥu l-bayān*, Istanbul, 1421 (H.).
Der Koran (arabisch – deutsch), Aus dem Arabischen von (s arapskog preveo) Max Henning, Cagri Yayinlari, Istanbul, 2009.
Dimišqī, ‘Alī ibn ‘Alī ibn Muḥammad ibn Abī l-‘Izz ad-Dimīšqī, *Šarḥu l-aqīdati*

t-taḡāwīyyah, II, izd. Mu‘assasatu r-risālah, Bejrut, 1997.
Georgii Wilmhelmi Freytagii, *Lexicon Arabico Latinum*, I svezak, Librairie du Liban, Bejrut, 1975.
Ibn Manzūr, *Lisānu l-‘arab al-muḥīṭ* (لسان العرب المحيط), I, Dāru l-ḡīl, Bejrut, 1988.

Isfahānī, ar-Rāḡib al-Isfahānī, *Mu‘gamu mufradāti alfāzi l-qur‘ān*, Bejrut, 1972.
Qušayrī, *Laṭā‘ifu l-išārāt*, I – III, izd. Dāru l-kutubi l-‘ilmiyyah, Bejrut, 2007.
Zamaḥšarī, ‘Umar az-Zamaḥšarī, *al-Kaššāfu ‘an ḥaqqā‘iqi tanzīli wa ‘uyūni l-aqāwili fī wuḡūhi t-ta‘wili*, Bejrut, 2001.

الموجز
وارثو الكلمة الطيبة
أنس كاريتش

الإنسان في القرآن الكريم مخلوق قادر على البيان، والكلام، والتعبير، والتخاطب الكلامي وغير الكلامي. يبحث هذا النص في ظواهر ودلالات مفردات التخاطب الرئيسة في القرآن الكريم، مثل الكلمة واللسان والقول. فقد تمت في القرآن الكريم معالجة الكلمة عموماً، وكلمة الإنسان خصوصاً، بأشكال مختلفة. ومن ثوابت التخاطب الإسلامي أن الله علم الإنسان ثقافة الكلمة الطيبة، ويتجلى هذا في آيات قرآنية كثيرة ذات معان بالغة في الدقة. ونجد في القرآن الكريم الكثير من السور والآيات التي تظهر احتراماً شديداً للكلمة الطيبة. إن الصرح العظيم من الإرشادات القرآنية حول مسؤولية الإنسان عن كلامه يلزمه أن يكون مخلوقاً يهتم بالكلمة الطيبة والمسؤولة، ويطلبه أن يكون داعياً إلى طيب الكلمة وجميلها، الكلمة التي تشرح صدر الإنسان وترفع عنه العنت. إن نشر الكلمة الطيبة عند المسلمين اليوم ليس مهماً فقط من الناحية النظرية والثقافية والجمالية، بل إن المسلمين اليوم، باستخدام الكلمة الطيبة وحسن القول، يشجعون الحوار بين المسلمين ليكون بديلاً عن التناحر الطائفي، ويحفزون التسامح بين الأديان في مواجهة الصراع بين الحضارات.

الكلمات الرئيسة: القرآن الكريم، كلام الله، الكلمة الطيبة، التخاطب، الحوار، المسؤولية.

Summary

LEGACY OF SOFT SPEECH

Enes Karić

According to the Qur'an, man is, among other things, a being capable of *al-bayan*, a being capable of expression, statement, verbal and non-verbal communication. This article analyzes the Qur'anic phenomenology and the semantic concept of essential communication terminology such as the word, the language, and the speech. The word in general and the word spoken by man in particular is given diverse meaning and significance in the Qur'an. The Divine teaching offered to man concerning the soft speech is an Islamic communicological base that is given in a number of the Qur'anic *ayats* with utterly versatile meanings. Many passages in the Qur'an are dedicated to soft speech. In fathomless well of Qur'anic teachings man is obliged to speak softly and to be responsible for every word he utters, further, man is required to be a protagonist of a heartily and reconciling word, a word that broadens his chest and takes away the anxiety. For Muslims today, the affirmation of a soft word does not only carry theoretical, cultural and esthetic significance but by offering soft and nice words and speeches Muslims today can encourage inter-Muslim dialogue as an alternative to sectarianism and can affirm interreligious tolerance as an antitheses to the so called clash of civilizations.

Key words: The Qur'an, God's word, nice word, communication, dialogue, responsibility